

CICERONO TRYLIKTOJI FILIPIKA: DIALOGAS SU NESANČIU ŽMOGUMI

Audronė Kučinskienė

Vilniaus universiteto Klasikinės filologijos katedros lektorė

Tryliktoji filipika, kurios lietuviškas vertimas čia publikuojamas pirmą kartą¹, – tai vienas iš Cicerono paskutiniųjų gyvenimo metų kovos prieš Marką Antonijų epizodų, kovos, prasidėjusios po Cezario nužudymo, davusios pasauliui garsiąsias *Filipikas* ir pasibaigusios oratoriaus mirtimi.

Pagal pasakymo aplinkybes ji sietina su *Dvyliktąja filipika*, o pagal retorinės situacijos panašumą – su garsiuoju politiniu pamfletu, publikuotu 43 m. lapkričio pabaigoje ir įėjusiu į istoriją *Antrosios filipikos* vardu².

¹ Ligi šiol į lietuvių kalbą išverstos *Ketvirtoji filipika* (*Literatūra* 49 (3), 2007, 39–42) ir *Keturioliktoji filipika* (Markas Tulijus Ciceronas, *Kalbos*, Vilnius: Pradai, 1997, 230–245). Vertė Audronė Kučinskienė.

² Mokslininkai sutaria, kad Cicerono rinkinį, pavadintą *Filipikomis*, sudarė dvylika kalbų, pasakytų nuo 44 gruodžio 20 iki 43 lapkričio 21 d. Į jį neįėjo vadinamosios *Pirmoji* ir *Antroji filipikos*, mūsų laikais tradiciškai įtraukiamos į keturiolikos *Filipikų* rinkinį. Skaičius dvylika pasirinktas pagal analogiją su Demostenio *Filipikomis*. Apie *Filipikų* atsiradimo aplinkybes ir tematiką žr. Wilfried Stroh, „Ciceros Philippische Reden. Politischer Kampf und literarische Imitation“, Martin Hose (Hrsg.), *Meisterwerke der antiken Literatur. Von Homer bis Boethius*, 2000, 76–102; Jon Hall, „The Philippics“, *Brill's Companion to Cicero. Oratory and Rhetoric*, ed. by James M. May, 2002, 273–304; George A. Kennedy, *The Art of Rhetoric in the Roman World 300 B. C.–A. D. 300*, 1972, 268–274; apie jų sąsajas su Demostenio *Filipikomis* žr. Cecil W. Wooten, *Cicero's Philippics and Their Demosthenic Model. The Rhetoric of Crisis*, 1983; Wilfried Stroh, „Die Nachahmung des Demosthenes in Ciceros Philippiken“, *Éloquence et rhétorique chez Ci-*

44 m. kovo pradžioje Antonijaus šalininkai įkalbėjo konsulą Pansą pasiūlyti senatui antrą kartą siųsti pasiuntinius pas Antonijų, kuris dabar jau buvo linkęs derėtis³. Pirmą svarstymų dieną senatas buvo benutariąs priimti siūlymą, tačiau antrą dieną jam pasipriešino Publijus Servilijus. Ciceronas suprato, kad daugelis senatorių linksta prie taikos, taigi, palaikydamas Servilijų, pasakė *Dvyliktąją filipiką*, kurioje aršiai stoji prieš pasiuntinybę ar bet kokias derybas su Antonijumi. Vėliau, kovo mėnesį, senatas gavo Artimosios Ispanijos bei Transalpinės Galijos valdytojų Lepido ir Planko laišką, kuriame šie pritarė taikai. Kadangi abutų metų konsulai Pansa ir Hirtijus buvo karo veiksmų vietoje ar netoli jos, miesto pretorius Markas Kornutas sušaukė senatą svarstyti laišką. Servilijus pasiūlė Lepidui padėkoti, bet aiškiai parodyti, kad bet kokios derybos su Antonijumi įmanomos tik šiam nusiginklavus. Tame senato posė-

céron, 1982, 1–31, discussion 32–40. Cicerono *Filipikų* retorinę situaciją išsamiai aptaria Wootenas (*op. cit.*, 154–168), daugiausia dėmesio skirdamas paskutinėms trimis kalboms.

³ Pirmoji senato pasiuntinybė, nepaisant Cicerono prieštaravimų, buvo pasiūsta pas Antonijų sausi, tačiau tąsyk Antonijus atmetė senato sąlygas ir iškėlė savus reikalavimus, kurie privertė daugelį romėnų susiburti aplink Ciceroną.

dyje Ciceronas pasakė *Tryliktoją filipiką*, paremdamas Servilijaus siūlymą⁴. *Dvyliktosios* ir *Tryliktosios filipikų* turinį bei toną daugiausia lėmė tai, kad tuo metu senatas vis labiau linko prie derybų ir susitarimo su Antonijumi. Tad šių kalbų tikslas – sustabdyti šią tendenciją.

Mūsų aptariamoji kalba panaši į *Antrąją filipiką* tuo, kad abiejose aršiai užsipuolamas Antonijus ir daug dėmesio skiriama neigiamai jo charakteristikai. Tai paaiškina panašia retorine situacija, lėmusia šių kalbų atsiradimą bei tikslus. *Antroji filipika* parašyta tada, kai dauguma romėnų buvo linkę pripažinti Antonijaus valdžią, tad svarbiausias šios Filipikos tikslas – atskleisti ydingą priešininko charakterį ir atriboti jį nuo dorųjų piliečių. Panašiai ir *Dvyliktoji* bei *Tryliktoji filipikos* buvo pasakytos tada, kai senatas vėl pradėjo linkti prie taikos derybų su Antonijumi, taigi Ciceronas jautė būtinybę dar kartą aiškiai nubrėžti liniją tarp konfliktuojančių šalių, parodyti Antonijaus ir jo šalininkų moralinį sugedimą bei politinius kėslus, nesuderinamus su respublikos santvarka. Štai kodėl *Tryliktojoje filipikoje* aptinkama daugiausia invektyvos bruožų ir daugiausia dėmesio skiriama Antonijaus ir jo šalininkų charakteristikai⁵. Tuo ši kalba išsiskiria iš viso dvylikos *Filipikų* rinkinio ir panėšėja į *Antrąją filipiką*, kuri nėra kalba tikrąja žanro prasme, bet politinis pamfletas

⁴ Publikuotoje kalbos versijoje neminimas Planko laiškas, apie jį mes sužinome iš Cicerono laiško Plankui (*Fam. X*, 6, 1).

⁵ Cecil W. Wooten (*op. cit.*, 195) pateikia Roberto N. Gaineso nepaspausdinto straipsnio statistiką: pirmosiose dviejose *Filipikose* tiesiogiai Antonijui skirta medžiaga sudaro atitinkamai 74 ir 66 % teksto, *Tryliktojoje filipikoje* – 58 %.

ir romėniškos invektyvos pavyzdys⁶.

Romėnų invektyvos konvencijos, leidžiančios nedraudžiamai dergti priešininką, gerokai sutirštinti spalvas ar net iškreipti faktus, sukuria tam tikrus šablonus, pasikartojančias bendrąsias vietas (*loci communes, topoi*)⁷. Taigi įprasti išpuoliai prieš asmeninį gyvenimą, šeimą, įpročius bei ydas tampa šabloniški ir neveiksmingi. Kaip tik todėl Ciceronas renkasi subtilesnes pajuokos formas, tarsi išeidamas už tradicinio plūdimosi ribų: *Antrojoje Filipikoje* jis sukuria komedijos išpūdį, suteikdamas Antonijaus paveikslui tradicinių komedijos personažų bruožų⁸, o *Tryliktojoje filipikoje* charakterizuoja priešininką, pasinaudodamas jo

⁶ Apie romėnų invektyvą žr. S. Koster, *Die Invective in der griechischen und römischen Literatur*, Meisengheim am Glan: Hain, 1980; Anthony Corbeill, „Ciceronian Invective“, *Brill's Companion to Cicero. Oratory and Rhetoric*, ed. by James M. May, Leiden–Boston–Köln: Brill, 2002, 197–218; F. Hickson-Halm, „What's so Funny? Laughter and Incest in Invective Humor“, *Syllecta Classica* 9, 1998, 1–36; J. Roger Dunkle, „The Greek Tyrant and Roman Political Invective of Late Republic“, *TAPA* 98, 1967, 151–171.

⁷ Anthony Corbeillas (*op. cit.*, 201) išskiria dešimt būdingiausių topų: vergiška kilmė, barbariškumo (neromėniškumo) apraiškos, elitui nederantys užsiėmimai, vagystės, nestandartiniai seksualiniai poelgiai, atitolimas nuo šeimos bei visuomenės, niūrus būdas, neįprasta išvaizda, apranga ar elgesys, bailumas, turto praradimas. Tokių bendrųjų vietų sąrašus bei patarimų, kaip jas kurti, oratorius galėjo rasti retorikos vadovėliuose, e. g. Cic. *Part.* 82. Nesunku pastebėti, kad tam tikrų topų apie priešininko išvirkimą, homoseksualumą ir šeimyninę kraujomaišą aptinkama daugelyje neigiamų Cicerono priešininkų charakteristikų: Verio (*In Verrem*), Katilinos (*In Catilinam*), Pizonos (*In Pisonem*), Vatinijaus (*In Vatinius*), Klodijaus (*De domo suo*), Klodijos (*Pro Caelio*) ir kt. Kita vertus, Salustijui priskiriamoje invektyvoje prieš Ciceroną (*In Ciceronem*) tie patys neigiami bruožai priskiriami pačiam oratoriui.

⁸ Lewis A. Sussman, „Antony as a *Miles Gloriosus* in Cicero's *Second Philippic*“, *Scholias* 3, 1994, 53–83; Lewis A. Sussman, „Antony and *Meretrix Audax*: Cicero's Novel Invective in *Philippic* 2, 44–46“, *Eranos* 96, 1998, 114–128; J. J. Hughes, „A 'Paraclausithyron' in Cicero's *Second Philippic*“, *Studies in Latin Literature and Roman History VI*, 1992, 215–227.

laišku. Kaip tik ši kalbos dalis ir kuriamas dialogas su svetimu tekstu yra svarbiausias šio straipsnio analizės objektas.

Ciceronas pasinaudoja Antonijaus laišku konsului Hirtijui ir jaunajam Oktavianui (*Phil. XIII*, 22–48), kurio nuorašą oratoriui davė pats Hirtijus (*litteris quas mihi missas ab Hirtio consule modo accepi* – *Phil. XII*, 22)⁹. Laiške Antonijus kvietė abu prieš jį senato pasiūstų kariuomenių vadus vienyti ir drauge susidoroti su Cezario žudikais (*Phil. XIII*, 38, 40, 42). Ciceronas suprato, kad tokia sąjunga būtų pražūtinga ir jam pačiam, ir senato reikalui bei respublikai¹⁰. Todėl jis vėl sutelkia visą savo iškalbos bei ironijos jėgą, kad visiškai sužlugdytų priešo užmačias, bet šįkart renkasi ne teatrinę stilizaciją, bet, cituodamas kalboje laišką, sukuria dialogą su jį rašiusiu žmogumi.

Pats laiško žanras yra dialogiškos prigimties ir, kaip oratoriaus kalba bei diatribė, gali būti laikomas paribio tarp dialogo ir monologo reiškiniu¹¹. Šiuos tris žanrus pirmiausia sieja konkretaus ar potencialaus adresato buvimas. Kreipimasis antruoju asmeniu, aš–tu santykis, palaikomas įvairiomis retorinėmis bei stiliumis priemonėmis, kuria pašnekesio iliuziją. Skirtumas tas, kad oratorius savo adresatą (ar tai būtų konkretus žmogus, ar didesnis žmonių sambūris) regi akis į akį, mato ir girdi jo reakciją ir

atitinkamai į ją reaguoja¹². Laiško autorius savo adresato nemato, bet rašydamas turi jį galvoje, su juo neakivaizdžiai kontaktuoja, savo mintis skiria konkrečiam žmogui ar platesnei auditorijai (jei kalbame apie viešą laišką), o kalbą bei stilių derina prie adresato¹³. Ne veltui Ciceronas laišką vadina „čia nesančių draugų pokalbiu“ (*amicorum conloquia absentium* – *Phil. II*, 7) ir sako, kad laiško kalba artima kasdienei šnekamajai kalbai (*epistulas vero cottidianis verbis texere solemus* – *Cic. Fam. IX*, 21, 1). Kvintilianas teigia, jog pašnekesiui ir laiškui įprasta periodo dėsnių nevaržoma kalbėsena (*oratio [...] soluta alia, qualis in sermone et epistulis* – *Quint. IX*, 4, 19). Taigi *Tryliktojoje filipikoje* Ciceronas pasinaudoja laiško, kaip komunikacijos priemonės bei literatūros kūrinio, dialogiškumu.

Toks svetimo teksto panaudojimas oratoriaus kalboje nėra naujovė. Traktate *Apie oratorių*, Cezario lūpomis dėstydamas juoko teoriją (*De or. II*, 217–289), Ciceronas pateikia sąmojingos Licinijaus Kraso kalbos pavyzdį byloje prieš Marką Junijų Brutą. Brutus savo kalboje liepęs dviem teismo skaitovams cituoti skirtingas Kraso kalbas, kuriose išsakomos viena kitai prieštaraujančios mintys. Atsakydamas į tai, Krasas liepęs cituoti atskiras Bruto veikalo *Apie pilietinę teisę* (*De iure civile*) vietas, ironiškai jį komentuodamas ir taip juokais paversdamas priešininko argumentus (*Cic. De or. II*, 223–224). Ciceronas pažymi, kad

⁹ Mathias Gelzer, *Cicero. Ein biographischer Versuch*, 1969, 387.

¹⁰ Tai, beje, netrukus parodė antrasis triumviratas, sudarytas Antonijaus, Oktaviano ir Lepido, praėjus vos keliems mėnesiams nuo *Tryliktosios filipikos* pasakymo (43 spalį).

¹¹ A. Kučinskienė, *Cicerono kalbų dialogai. Literatūriniai oratoriaus kalbos aspektai*, 2008, 12.

¹² Apie tai, kaip publikos reakcija panaudojama kalbos strategijoje, žr. Audronė Kučinskienė, „Cicerono *Ketvirtoji filipika*: monologo virsmas dialogu“, *Literatūra* 49 (3), 2007, 33–39.

¹³ Tai ypač akivaizdu Cicerono laiškuose. Jų turinio bei stiliumis familiarumas ar oficialumas iš esmės priklauso nuo adresato.

tokiu šmaikštumu pasiekiamas ne mažesnis efektas kaip patetišku stiliumi (*hoc lepore atque his facetiis non minus refutatum esse Brutum quam illis tragoediis – De or. II, 225*). Pats Ciceronas kalbose dažnai naudoja dialogišką citavimą, o kai kuriais atvejais, pasitelkęs ironiją, sukuria ekspresyvių bei išpūdingų „pokalbių“ su svetimu tekstu¹⁴.

Tryliktoji filipika išsiskiria keliais aspektais. Pirma, tai, kad cituojamas laiškas, leidžia kalbėti apie dviejų savarankiškų literatūros žanrų, savo prigimtimi artimų dialogui, supynimą bei maksimalų dialogo galimybių panaudojimą. Antra, tai bene vienintelis mūsų turimas atvejis ne tik Cicerono kalbose, bet ir visoje romėnų retorikoje, kai cituojamas visas svetimas tekstas. Tiesa, yra dar du pavyzdžiai, kai dialogiškai cituojamas ilgas laiškas: tai Verio paleistinio Timarchido laiškas Apronijui (*Verr. II, 3, 154–157*) ir Servilijaus Rulo laiškas Pompėjui (*Agr. II, 53–75*). Pastaruoju atveju cituojamas ne tikras, bet paties Cicerono įsivaizduojamas laiškas, kurį ironiškai komentuodamas jis kritikuoja Rulo siūlomą žemės įstatymą. Kalboje *Prieš Verį* panaudotas laiško tekstas yra kupiūruotas. Mūsų nagrinėjamoje *Filipikoje* Antonijaus laiškas, atrodo, pateikiamas visas. Išėmę iš kalbos teksto citatas bei jas sujungę, gauname nuoseklų, logišką ir baigtą tekstą¹⁵. Pradėjęs nuo pasveikinimo, Ciceronas

¹⁴ E. g. *Verr. II, 3, 154–157; Mur. 26*. Apie nedialogišką ir dialogišką citavimą žr. A. Kučinskienė, *Op. cit.*, 2008, 46–50, 55–65; A. Kučinskienė, *Cicerono kalbų dialogai*, Diss. dr., 2005, 52–56, 63–73 (išsami dialogiško citavimo statistika p. 64, 145–147).

¹⁵ Tokią prielaidą patvirtina ir Frischo atlikta Antonijaus laiško rekonstrukcija. Žr. H. Frisch, *Cicero's Fight for the Republic: The Historical Background of Cicero's Philippics*, 1946, 252–255.

nuosekliai skaito Antonijaus laišką ir tarp cituojamo teksto atkarpų nuolat įterpia savo ironiškus komentarus. Svetima frazė, atsiūrusi tokiame kontekste, neišvengiamai yra įtraukiama į dialogiškus santykius, jai suteikiamas norimas prasmės atspalvis.

Verčia abejoti Shackletono Bailey'o pastaba, kad Cicerono cituojamas tekstas buvęs atviras Antonijaus laiškas¹⁶. Mūsų nuomone, kaip tik privataus laiško paviešinimas turėjo būti netikėtas ir tuo pelnyti kalbai didesnę efektą. Juo labiau kad Antonijus jau anksčiau buvo taip pasielgęs su vienu Cicerono laišku: rugsėjo 19 d., atsakydamas į *Pirmąją filipiką*, Antonijus aršiai užsipulė posėdyje nedalyvaujantį Ciceroną ir senate viešai perskaitė jo laišką, rašytą balandžio mėnesį, tada, kai kova tarp abiejų priešininkų dar nebuvo išplieskusi (Cic. *Att. XIV, 13A, 13B*). *Antrojoje filipikoje* oratorius iškalbingai piktinasi, vadindamas tai ne-civilizuotu poelgiu, pažeidžiančiu pačią privataus susirašinėjimo, kaip draugiško žmonių bendravimo, konvenciją (*Phil. II, 7*). Taigi galima manyti, kad Cicerono pasirinktas laiško paviešinimas *Tryliktojoje filipikoje* yra *per se* išskirtinis reiškinys. Vadinasi, Antonijaus laiškas yra privatus, neskirtas viešumai.

Ištiso laiško citavimas netampa monotoniškas, nes oratorius meistriškai varijuoja dialogo formomis: kartais skaitomas vienas laiško sakinytis ir į jį atsakoma viena ar keliomis frazėmis (*Phil. XIII, 22; 36; 40; 46 etc.*); kartais atsakymas būna ilgas ir

¹⁶ D. R. Shackleton Bailey (ed. et trad.), *Cicero. Philippics*, 1986, 321: „a sentence-by-sentence commentary on a letter recently addressed by Antony to Hirtius and Octavian – **no doubt an open letter**“ (pariškinta straipsnio autorės).

išsamus, tuomet laiško frazė būna tik pretekstas išsakyti norimas mintis, pavyzdžiui, Pompėjaus šalininkų išvardijimas ironiškai juos charakterizuojant turi atskleisti kontrastą tarp priešo ir senato kariuomenės (*Ibid.*, 26–30). Ypač gyvas ir tikroviškas pokalbis kuriamas tada, kai cituojamas sakiny s skaidomas į smulkius segmentus ir oratorius, tarsi nutraukdamas savo pašnekovą, į jo kalbą įterpia savo komentarus (*Ibid.*, 24–25; 30–34). Dialogiškam citavimui būdingos stiliaus priemonės padeda sukurti natūralaus pokalbio išpūdį: kreipiniai (*O Spartace* – *Ibid.* 22; *scelerate* – *Ibid.* 23; *furiose* – *Ibid.* 39), kreipimasis antruoju asmeniu sudaro opoziciją aš–tu (*ausus es; laetaris; intellegis; tu putas; tibi proponis; manseris; appellas* etc.), trumpos natūralų pokalbį imituojančios frazės (*age, hoc laetaris: videamus, quod moleste feras* – *Ibid.*, 23; *Quid ingemiscis? Hostem Dolabellam?*

quid? – *Ibid.*, 23; *quae tandem?* – *Ibid.*, 26; *quid ergo?* – *Ibid.*, 31), patikslinamieji klausimai, tarsi nenugirdus pašnekovo frazės (*‘nec Plancum prodere participem consiliorum.’ Plancum participem?* – *Ibid.*, 44), tariamo pašnekovo frazės, pavartotos su žodeliu *inquit* (*‘Vtrum’ inquit ‘elegantius.’ Atqui hoc bello de elegantia quaeritur!* – *Ibid.*, 38).

Apibendrinami galime teigti, kad *Tryliktojoje filipikoje* išradingas Antonijaus laiško panaudojimas padėjo Ciceronui sukurti ypatingą efektą ir savitą kalbos strategiją. Polemizuodamas su svetimu tekstu, oratorius negailestingai užsipuola priešininką ir jo šalininkus, pavaizduodamas juos pačiomis nepatraukliausiomis spalvomis. Dialogo forma ir ironiška oratoriaus – pašnekovo nuostata leidžia savaip interpretuoti laiško turinį ir parodyti jo autorių norimu aspektu. Šitaip sukuriamas precedento neturintis retorikos šedevras.

LITERATŪRA

A. C. Clark (ed.), *M. Tulli Ciceronis orationes* 2, 1918.

D. R. Shackleton Bailey (ed. et trad.), *Cicero. Philippics*, Chapel Hill–London: The University of North Carolina Press, 1986.

Helmut Kasten (ed. et trad.), *Cicero. Staatsreden*, Dritter Teil. Die Philippischen Reden, 2., unveränderte Auflage, Berlin: Akademie-Verlag, 1977.

C. D. Yonge (trad.), *The Orations of Marcus Tullius Cicero*, London: George Bell & Sons, 1903.

Corbeill, Anthony, „Ciceronian Invective“, *Brill’s Companion to Cicero. Oratory and Rhetoric*, ed. by James M. May, Leiden–Boston–Köln: Brill, 2002, 197–218.

Craig, Christopfer, „Audience Expectations, Invective, and Proof“, *Cicero the Advocate*, ed. by Jonathan Powell, Jeremy Paterson, Oxford University Press, 2004, 187–214.

Dunkle, Roger J., „The Greek Tyrant and Roman Political Invective of Late Republic“, *Transactions*

of the American Philological Association 98, 1967, 151–171.

Frisch, H. *Cicero’s Fight for the Republic: The Historical Background of Cicero’s Philippics*, Copenhagen: Gyldendal, 1946.

Gelzer, Mathias, *Cicero. Ein biographischer Versuch*, Viesbaden: Franz Steiner Verlag GMBH, 1969, 346–394.

Hall, Jon, „The Philippics“, *Brill’s Companion to Cicero. Oratory and Rhetoric*, ed. by James M. May, Leiden–Boston–Köln: 2002, 273–304.

Harrer, G. A., „Cicero on Peace and War“, *Classical Journal* 14 (1918–1919), 26–38.

Hickson-Halm, F., „What’s so Funny? Laughter and Incest in Invective Humor“, *Syllecte Classica* 9 (1998), 1–36.

Hughes, J. J., „A ‘Paraclausithyron’ in Cicero’s *Second Philippic*“, *Studies in Latin Literature and Roman History VI*, ed. by C. Deroux, Bruxelles: Latomus, 1992, 215–227.

Kennedy, George A., *The Art of Rhetoric in the Roman World 300 B. C. – A. D. 300*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1972, 268–274.

Koster S., *Die Invective in der griechischen und römischen Literatur*. Beiträge zur klassischen Philologie, 90. Meisengheim am Glan: Hain, 1980.

Kučinskienė, Audronė, „Cicerono *Ketvirtoji filipika*: monologo virsmas dialogu“, *Literatūra* 49 (3), 2007, 33–39.

Kučinskienė, Audronė, *Cicerono kalbų dialogai*, daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2005.

Kučinskienė, Audronė, *Cicerono kalbų dialogai. Literatūriniai oratoriaus kalbos aspektai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008.

Olbrich, Wilfried, „Die vergebliche Beschwörung von Einheit und Freiheit. Ciceros sechste Philippische Rede“, Gerhard Jäger, *Rede und Rhetoric im Lateinunterricht. Zur Lektüre von Ciceros Reden*, Bamberg: C. C. Buchners Verlag, 1992, 109–122.

Srtoh, Wilfried, „Die Nachahmung des Demosthe-

nes in Ciceros Philippiken“, *Éloquence et rhétorique chez Cicéron*, Entretiens sur l'Antiquité Classique, vol. 28, Publiées par W. Ludwig, Vandoeuvres-Genève: Fondation Hardt, 1982, 1–31, discussion 32–40.

Stroh, Wilfried, „Ciceros Philippische Reden. Politischer Kampf und literarische Imitation“, Martin Hose (Hrsg.), *Meisterwerke der antiken Literatur. Von Homer bis Boethius*, München: Verlag C. H. Beck, 2000, 76–102.

Sussman, Lewis A., „Antony and *Meretrix Audax*: Cicero's Novel Invective in *Philippic* 2. 44–46“, *Eranos* 96, 1998, 114–128.

Sussman, Lewis A., „Antony as a *Miles Gloriosus* in Cicero's *Second Philippic*“, *Scholion* 3, 1994, 53–83.

Wooten, Cecil W., *Cicero's Philippics and Their Demosthenic Model. The Rhetoric of Crisis*, Chapel Hill-London: The University of North Carolina Press, 1983.

CICERO'S THIRTEENTH PHILIPPIC: DIALOGUE WITH AN ABSENT PERSON

Audronė Kučinskienė

S u m m a r y

The publication consists of the first published translation of Cicero's *Thirteenth Philippic* into Lithuanian, accompanied by an article which analyses the use of the letter by Mark Antony in this speech (*Phil. XIII*, 22–48).

In the *Thirteenth Philippic*, whose main purpose is to characterise Mark Antony and his followers, one can detect more traits of an invective than in any other *Philippic*. This is what makes this speech stand out in the whole set of the *Philippics*, and makes it close to the *Second Philippic*, which is not a speech in the strict definition of the genre, but a political pamphlet and a specimen of a Roman invective. The conventions of a Roman invective, which allow for unrestrained denigration of the opponent, and strong exaggeration or even distortion of facts, create certain patterns, repetitive places (*loci communes, topoi*). In this way the usual sallies against one's personal life, family, habits and vices become formulaic and ineffective. This is why Cicero chooses more subtle forms of derision, as if transgressing the boundaries of the traditional obloquy: in the *Second Philippic* he creates an impression of a comedy by making Mark Antony to appear as character of a comedy, and in the *Thirteenth Philippic* Cicero characterises him by quoting and commenting on his letter.

The *Thirteenth Philippic* stands out in several aspects. Firstly, since a letter is being quoted, one can speak of a fusion of two distinct literary genres, both in their nature close to dialogue, and of maximum use of the possibilities offered by the dialogue genre. Also, the genre of a letter itself is of dialogic nature and, as well as an orator's speech and a diatribe, can be considered a borderline phenomenon between a dialogue and a monologue.

Secondly, the *Thirteenth Philippic* is probably the unique extant instance of dialogic quoting not only among Cicero's speeches but also in the whole Roman rhetoric, when another author's text, in this case, the letter of Mark Antony, is quoted in its entirety. If we excerpt the quotations of the letter from the text of the speech and join them together, we get a coherent, logical, and complete text of the letter. Starting with the salutation, Cicero successively reads the whole of the letter, inserting his ironic remarks between the passages. The speaker not just conveys the contents of the quoted document, but he disputes with the text of the quotation, as if engaged into a dialogue with it. An alien phrase, surrounded by such context, inevitably becomes involved into dialogic relations, and any shade of meaning can be imposed onto it according to the orator's plan.

Nevertheless, the quoting of the entire letter does not become monotonous, as the orator masterfully varies the form of the dialogue: sometimes he reads only one sentence from the letter and responds to it with one or several phrases (*Phil. XIII*, 22; 36; 40; 46 etc.); sometimes the response is long and exhaustive, in which case the quotation from the letter acts only as a pretext to speak out the ideas that the orator wishes to say (26–30). Especially vivid and realistic impres-

sion of a conversation is created in those cases where the quotation is divided into small segments, and, as if interrupting his interlocutor, the orator inserts his own remarks into the interlocutor's text (24–25; 30–34). Thus the form of a dialogue and the stance of the orator as an ironic interlocutor allow Cicero to interpret the contents of the letter in his own way and to present the author of the letter in a certain unfavourable light.

Gauta 2009 10 12

Autorės adresas:

Klasikinės filologijos katedra

Vilniaus universitetas

Universiteto g. 5

LT-01513

El. paštas: audronekucinskiene@hotmail.com

Markas Tulijus Ciceronas

Tryliktoji filipika prieš Marką Antonijų

1. Nuo pat šio karo su nedorais piliečiais ir nusikaltėliais pradžios, tėvai senatoriai, aš bijojau, kad klastingas taikos pasiūlymas nenumalšintų mūsų ryžto atgauti laisvę. Saldus yra net taikos vardas, o ji pati ir maloni, ir naudinga. Juk nei namų židinių, nei valstybės įstatymų, nei žmogaus teisės į laisvę, rodos, nevertina tas, kurį nesantaika, kurį piliečių žudynės, kurį pilietinis karas džiugina¹. Tokį žmogų, manau, reikia vyti lauk iš žmonių tarpo, tremti už žmonių giminės ribų. Kad ir kas jis būtų: Sula ar Marijus, ar abudu, Oktavijus ar Cina, vėlgi Sula ar kitas Marijus ir Karbonas² – kiekvieną

karo ištroškusį laikau respublikos prakeiksmui gimusiu piliečiu. 2. Ką besakyti apie neseniai buvusįjį, kurio aktus mes giname, bet patį jų autorių laikome teisėtai nužudytu?³ Nėra nieko atgrasesnio už pilietį, už žmogų (jei jį piliečiu, jei žmogumi galima laikyti), trokštantį pilietinio karo.

Tačiau visų pirma reikia pasvarstyti, tėvai senatoriai, ar su kiekvienu priešu galima taika, ar būna toks nenumaldomas karas, kad taikos sutartis jame tolygi vergovės įstatymui⁴. Taikos su Scipionu Sula siekė ar galbūt tik apsimetė, šiaip ar taip, nereikėjo būgštauti, kad, jiems susitarus, padėtis valstybėje taps nepakenčiama. Jei Cina būtų norėjęs susitarti su Oktavijumi, žmonių saugumas valstybėje nebūtų nukentėjęs. Per pastarąjį karą jei Pompėjus būtų atsisakęs bent dalelės savo nepalenkiamo orumo, o Cezaris – didžios dalies savo garbėtroškos, būtume galėję turėti ir ilgalaikę taiką, ir kokią nors valstybės formą.

¹ Cf. Atrodo, kad Ciceronas perfrazuoja Nestoro žodžius (Hom. *Il. IX*, 63–64): ἀφρήτωρ ἀθέμιστος ἀνέστιάς ἐστὶν ἐκεῖνος ὃς πολέμου ἔραται ἐπιδημίου ἀκρουθέντος. (Be giminės, be įstatymų, be židinio teisių yra tas, kuris mėgsta bausių tarpusavio karą..)

² Karą su Antonijumi *Filipikose* Ciceronas nuolat lygina su ankstesniais pilietiniais karais tarp Sulos ir Marijaus bei jų šalininkų (89–82 m.), cf. *Phil. V*, 17; *Phil. VIII*, 7; *Phil. XI*, 1; *Phil. XII*, 27; *Phil. XIV*, 23.

³ Julijų Cezarį. Šioje vietoje *acta* verčiame „aktus“, kad išlaikytume žodžių žaismą *acta... auctor*. Toliau *acta* bus verčiama „potvarkiai“.

⁴ Originale – neišverčiamas žodžių žaismas: *pactio pacis lex sit seruitutis*. Cf. *Phil. XII*, 14: *Cum eis facta pax non erit pax, sed pactio seruitutis*.

Kokia gi padėtis dabar? Ar įmanoma taika su Antonijais?⁵ Su Cenzorinu, Ventidijumi, Trebelijumi, Bestija, Nukula, Munacijumi, Lentonu, Saksa? Kaip pavyzdį paminėjau tik keletą: jūs patys mintyse regite likusiųjų gausingą minią bei žiaurumą. 3. Pridėkite Cezario draugų likučius – Barbas Kasijus, Barbatijus, Polionus, pridėkite dar Antonijaus lošėjus bei sugėrovus – Eutrapelą, Melą, Porcijų, Celijų, Krasicijų, Tironą, Mustelą, Petuzijų: svitą palieku nuošaly, vardiju vien vadus. Po šių eina Vieversiai⁶ bei kiti veteranai – trečiosios dekurijos teisėjų daigynas⁷, – kurie, iššvaistę savo nuosavybę, prariję Cezario dovanas, mūsų turtų užsigėidė.

4. Išties verta pasitikėjimo Antonijaus dešinioji, kuria jis šitiek piliečių nugalabijo! Išties tvirta ir šventa sąjunga, kurią su Antonijais sudarysime! Jei Markas bandys ją pažeisti, dorasis Lucijus sulaukys jį nuo šio nusikaltimo. Jei jiems bus vietos šiame mieste, pačiam miestui nebus vietos. Įsivaizduokite jų veidus, ypač Antonijų: eiseną, išvaizdą, žvilgsnį, pasipūtimą, jų draugus, vienus einančius greta, kitus priekyje. Koks pasklis vyno tvaikas, kokie užgauliojimai bei grasinimai! Na, nebent pati taika juos suminkštins, ir, juo labiau tapę šio luomo nariais, jie ims maloniai visus sveikinti ir mandagiai kreipsis į kiekvieną iš mūsų.

5. Vardan nemirtingųjų dievų! Argi nepame-nate, ką dėl jų nusprendėte? Atšaukėte Marko Antonijaus potvarkius, panaikinote įstatymus, pripažinote juos priimtus prievarta ir prieštaraujant auspicijams, paraginate rinkti kariuomenę visoje Italijoje, priešų paskelbėte jo kolegą ir nusikaltimū

⁵ *Antonii* – Markas Antonijus ir jo brolis Lucijus Antonijus.

⁶ Keltišku žodžiu *Alauda* – „vieversys“ – vadino si Cezario Galijoje surinktas legionas, kurio kariai prie šalimų nešiojo plunksnų kuodus; šio legiono kariai buvo vadinami vieversiais (*Alaudae*).

⁷ Nuo 70 m. pr. Kr. pagal *lex Aurelia* prisiekusiųjų sąrašą sudarė trys dekurijos: senatorių, raitelių ir vadinamųjų išdo tribūnų (*tribuni aerarii*); pastarąją dekuriją Cezaris panaikino 46 m. pr. Kr.

bendrą⁸. Kokia gi taika su juo galima? Jei tai būtų išorės priešas, sunku būtų taikstyti su tokiais piktadarybėmis, bet kažin kaip įmanoma. Jūros, kalnai, žemių platybės mus skirtų; nekęstum jo, bet nematytum. Šitie gi sukiosis mums prieš akis, o kai galės, įstrigs gerklėje⁹; jokie užtvairai nesulaikys tokių laukinių žvėrių. „Tačiau karo baigtis neaiški.“ Drąsiems vyrams, kokie jūs būti privalote, dera rodyti narsą – tai visa, ką jie gali, – o ne baimintis dėl likimo išdaigų.

6. Kadangi iš šio luomo reikalaujama ne tik drąsos, bet ir išminties (nors šiedu dalykai atrodo sunkiai atskiriami, tačiau pamėginkime atskirti), narsa liepia kovoti, kursto teisėtą neapykantą, skatina grumtis, kviečia į pavojų. O išmintis? Ji pataria atsargiau, numato būsimus padarinius, visais atžvilgiais yra apdairesnė. Ką gi ji mano? Reikia įsiklausyti, juk išmintingiausias sprendimas laikytinas geriausiu. Jei ji moko nieko nelaikyti svarbesniu už gyvenimą, nelįsti į kovą, rizikuojant gyvybe, vengti bet kokio pavojaus, aš jos paklausiu: „Net jeigu, viso to laikydamasis, tapsiu vergu?“ Jei ji pritariamai linktels, tokios Išminties, kad ir kokia ji protinga, aš neklausysiu. Jei atsakys: „Ne. Saugok savo gyvybę ir kūną, saugok turtus, saugok šeimos reikalus, tačiau visa vertink mažiau už laisvę ir naudokis visu tuo, tik respublikai esant laisvai, kad ne laisvę vardan jų, bet juos vardan laisvės atiduotum, kaip neteisybės įkaitus“, tuomet atrodytų, jog girdžiu Išminties balsą ir jai tarsi dievui paklusčiau.

7. Tad jei, priėmę šiuos žmones, liksime laisvi, įveikime neapykantą ir pakęskime taiką; tačiau jeigu, kol jie sveiki, nebus ramybės, džiaukimės turėdami progą ginklu išspręsti bylą: arba juos sunaikinę mėgausimės nugalėjusia respublika, arba įveikti (tenukreipia Jupiteris

⁸ Publijų Kornelijų Dolabelą, Cezario šalininką, žiauriai nužudžiusį Azijos prokonsulą Gajų Trebonijų. Dolabela buvo vedęs Cicerono dukterį Tuliją, tiesa, be tėvo sutikimo.

⁹ *Hi in oculis haerebunt et, cum licebit, in faucibus.*

šià nelemti!) atiduosime gyvastį, bet būsime gyvi narsumo šlove.

Tačiau Markas Lepidas, antrąsyk imperatorius, didysis pontifikas, ypač nusipelnęs respublikai per pastarąjį pilietinį karą, ragina mus priimti taiką. Jokio žmogaus nuomonė, tėvai senatoriai, nėra man tokia svarbi, kaip Marko Lepido, tiek dėl jo paties dorybės, tiek dėl šeimos garbės. Nepamirštu ir daugybės asmeninių jo geradarybių man bei šokių tokių savo paslaugų jam. Bet didžiausiu nuopelnu laikau jo palankumą respublikai, kuri man visada buvo už gyvybę brangesnė.

8. Mat kai Pompėjų Didįjį, žymiausią jaunuolį, iškiliausio tėvo sūnų¹⁰, jis savo įtaka palenkė prie taikos ir be ginklų išvadavo respubliką nuo didžiausio pilietinio karo pavojaus, jaučiausi įpareigotas šios jo geradarystės daugiau nei leidžia mano jėgos. Todėl ir siūliau suteikti jam kokias tik galėjau garbingiausias pareigas, dėl kurių jūs man pritarėte, ir niekad nesilioviau tik gero iš jo tikėtis, tik gera apie jį kalbėti. Daugybė didelių išpareigojimų Markas Lepidas su valstybe susaistytas. Aukščiausia kilmė, visos pareigybių pakopos, svarbiausios žynio pareigos¹¹, daugybė miesto puošmenų yra jo paties, brolio ir protėvių paminklai¹²; pagirtina žmona¹³, pavydėtini vaikai, gausūs šeimos turtais, nesutepti piliečių krauju. Nė vieno piliečio nenuskriaudė, daugelį per savo geradarystę bei mielaširdystę išgelbėjo. Toks vyras ir pilietis gali apsirikti, tačiau savo valia nuo respublikos atsiskirti jokiū būdu negali¹⁴.

¹⁰ Sekstą Pompėjų, Gnėjaus Pompėjaus sūnų.

¹¹ Po Cezario mirties Lepidas parėmė Antonijų kariuomene, už tai atsidėkodamas Antonijus jam išrūpino didžiojo pontifiko pareigas.

¹² Markas Emilijus Paulas, 179 m. pr. Kr. cenzorius, Romos forume pastatė baziliką (*basilica Aemilia*), kurią rekonstravo ir išpuošė Lepido tėvas (78 m. konsulas), brolis (50 m. konsulas) ir jis pats.

¹³ Junija, Marko Bruto sesuo. Cf. *Att. VI. 1.25*.

¹⁴ Nujausdamas Lepido polinkį dėtis prie Antonijaus, Ciceronas tyčia pabrėžia jai saitus su valstybe, taip

9. Markas Lepidas nori taikos. Puiku, jei gali pasiekti tokią taiką, kokią neseniai pasiekė, kad respublika vėl išvystų Gnėjaus Pompėjaus sūnų, apkabintų ir priglaustų prie krūtinės, ir ne tik jį, bet drauge ir save pačią manytų atgavusi. Štai kodėl jūs nutarėte pastatydinti jam ant rostrų statulą, štai kodėl jam nesančiam suteikėte triumfą. Nors didelius ir triumfo vertus karo žygdarbius atliko, bet ne už tai nusipelnė gauti tai, ko negavo nei Lucijus Emilijus, nei Emilianas Scipionas, nei vyresnysis Afrikietis, nei Marijus, nei Pompėjus, kur kas didesnius karus laimėję; jūs suteikėte jam didžiausią garbę už tai, kad, vos progai pasitaikius, be triukšmo užbaigė pilietinį karą.

10. Taigi tu manai, Markai Lepidai, kad Antonijai taps tokiais respublikos piliečiais, koku respublika tikisi turėti Pompėjų? Pastarojo pusėje sąžiningumas, rimtumas, nuosaikumas, dorumas, anųjų – juodu minėdamas, mintyse turiu visą tą plėšikų gaują – aistros, nusikaltimai, bet kokiai niekšybei tinkamas besaikis įžūlumas. Maldauju jūsų, tėvai senatoriai: kuris iš jūsų nemato to, ką mato pati akla laikoma Fortūna? Nekeičiant Cezario potvarkių, kuriuos dėl santarvės paliekame, Pompėjui bus atviri tėvo namai, jis juos išpirks ne pigiau nei pirkto Antonijus. Gnėjaus Pompėjaus namus išpirks, sakau, jo sūnus. Kaip apgailėtina! Tačiau dėl to jau pakankamai ilgai ir gausiai ašaros lietos.

11. Jūs nutarėte skirti Pompėjui tokią sumą pinigų, kokią iš jo tėvo turtų nugalėtojas priešais pelnė per grobio dalybas. Aš pats dėl draugystės bei artumo su jo tėvu prašau leidimo skirstyti šiuos pinigus. Išsipirks sodus, namus, kai kurias miesto valdas, kurias dabar laiko užgrobęs Antonijus. Stalo sidabrą, drabužius, rakandus, vyno rūsius, kuriuos šis lėbautojas iššvaistė, jis praras ramia širdimi. Albos ir Formijų vilas susigrąžins iš Dolabelos, dar iš Antonijaus – Tuskulo, o An-

siekdamas užtikrinti jo lojalumą. Kurį laiką tai pavyks ta, bet 43 m. gegužę Lepidas susijungs su Antonijumi, senato bus paskelbtas valstybės priešus, o netrukus su Antonijumi ir Oktavianu sudarys trečiąjį triumviratą.

serai¹⁵, kurie nūnai puola Mutiną ir laiko apgulę Decimą Brutą, bus išvaryti iš Falerno. Galbūt dar yra daugelis kitų, praslydusių pro mano atmintį. Aš tvirtinu, jog tie, kurie nėra mūsų priešai, sugrąžins Pompėjaus turtus sūnui už tokią kainą, kokia juos įsigijo. 12. Gerokai neprotinga, jei nesakyti išžūlu, buvo bent daiktėlių iš to turto paliesti; kas gi išdrįs toliau savintis, gražinus teises garsiajam šeimnininkui? Gal neatiduos anas Pompėjaus vergas, Cezario paleistinis¹⁶, kuris, šeimnininko tėvoniją apsiglėbęs tarsi drakonas lobi, pasiglemžė ir Lukanijos valdas? Tad 700 milijonų, kuriuos pažadėjote jaunuoliui, tėvai senatoriai, bus taip paskirstyti, kad atrodys, jog jūsų dėka Gnėjaus Pompėjaus sūnus įsikūrė savo tėvonijoje.

Štai tiek nuveikė senatas: visa kita dėl šios anuomet klestėjusios šeimos pasieks romėnų tauta. Pirmiausia tėvo vietą augurų kolegijoje, į kurią aš asmeniškai jį pasiūlysiu, kad gražinčiau sūnui, ką pats gavau iš tėvo. Ką iš jų mieliau priims Didysis Maloningasis Jupiteris, kurio tarpininkais bei valios reiškėjais esame paskirti, ką noriau pašventins į augurus romėnų tauta – Pompėjų ar Antonijų? Bent man atrodo, jog tai nemirtingųjų dievų valia Fortūna panorėjo, kad, paliekant galiojančius Cezario potvarkius, Gnėjaus Pompėjaus sūnus galėtų atgauti ir tėvo padėtį, ir turtus.

13. Dar manau, tėvai senatoriai, jog nevalia nutylėti to, ką praneša žymiausi vyrai legatai Lucijus Paulas, Kvintas Termas, Gajus Fanijus, kurių palankumą respublikai, tvirtą ir nekintantį, jau esate patyrę. Jie sakosi pasukę prie Masilijos, kad susitiktų su Pompėjumi, ir sužinojo jį esant pasiryžusį su savo kariuomene žygiuoti į Mutiną, jei tik nebijotų užgauti veteranų jausmų. Išties sūnus vertas tėvo, kurio išmintis nenusileido drąsai. Taigi matote, kad jo ir drąsa neapleido, ir supratingumo netrūko.

¹⁵ Nežinomi asmenys, turbūt broliai. Vienas iš jų galbūt yra Ovidijaus minimas *malus poeta Anser* (Ov. *Trist.* II, 435). Cf. Servius ad Verg. *Buc.* 9.36.

¹⁶ Nežinomas asmuo.

Be to, Markui Lepidui derėtų pasisaugoti, kad nepasirodytų labiau išdidęs nei įprasta jo būdai.

14. Jei gąsdina mus kariuomene, pamiršta, jog toji kariuomenė yra senato ir romėnų tautos, taigi visos respublikos, o ne jo asmeninė. „Tačiau jis gali panaudoti ją kaip savo.“ Ir ką gi? Ar dori vyrai būtinai turi daryti viską, kas jų galioje? Net jei tai bus gėdinga, jei kenksminga valstybei, jei apskritai neleistina? O kas gali būti gėdingiau ar niekšingiau, kas labiau nedera, kaip vesti kariuomenę prieš senatą, prieš piliečius, prieš tėvynę? Kas labiau peiktina, kaip neleidžiamai elgtis? Bet juk niekam neleidžiama prieš tėvynę vesti kariuomenę, jei „leidžiamu“ vadiname tai, ko nedraudžia įstatymai, nedraudžia protėvių nuostatai. Tad ne viskas leidžiama, ką žmogus gali padaryti, o jei jam netrukdoma, dar nereiškia, kad nedraudžiama. Tau, Lepidai, kaip ir tavo protėviams, tėvynė davė kariuomenę savo pačios labui. Su ja tu priešą tramdysi, plėsi valstybės ribas, tačiau paklusi senatui ir romėnų tautai, jei paskirs tau kitas pareigas.

15. Jei taip mąstai, esi Markas Lepidas, didysis pontifikas, Marko Lepido, didžiojo pontifiko provaikaitis. Jei manai, jog žmonėms leidžiama tiek, kiek jie gali nuveikti, žiūrėk, kad neatrodytų, jog seki naujovišku, dargi svetimu, o ne senoviniu šeimos pavyzdžiu. Jei tu pasinaudoji savo įtaka, nesigriebdamas ginklų, juo labiau tave giriu, bet ir tai daryk tik tuomet, kai būtina. Juk nors tavo įtaka tokia, kokią privalo turėti kilmingiausias žmogus, vis dėlto ir senatas savęs nemenkina ir niekada dar nėra buvęs rimtesnis, tvirtesnis, narsesnis. Visi mes užsidegę troškimu atgauti laisvę, niekieno įtaka negali užgesinti šitokio senato bei romėnų tautos įkarščio, nekenčiame, piktai kovojame¹⁷, neįmanoma išplėsti mums ginklo iš rankų; atsi-
traukimo ženklą ar atšaukimo iš mūsų nenorime nė girdėti, tikimės geriausio, bet pasiryžę iškęsti blogiausia, tik ne vergauti.

¹⁷ Aliuzija į Lucilijaus eilutę, cituojamą *Tusc.* IV. 48: *Odi hominem, iratus pugno.*

16. Cezaris subūrė pralaimėjimo nepažinusią kariuomenę, du narsiausi konsulai su būriais jį palaiko, išrinktam konsului Lucijui Plancijui nestinga didelės pagalbinės kariuomenė, dėl Decimo Bruto gyvybės kovojama; vienas pamišęs gladiatorius su gauja bjauriausių plėšikų kariauja prieš tėvynę, prieš dievus penatus, prieš aukurus ir židinius, prieš keturis konsulus¹⁸. Ar nusileisime jam, ar klausysime jo sąlygų, ar patikėsime, jog su juo įmanoma taika?

„Bet kyla pavojus būti nugalėtiems.“ Aš nebijau, kad žmogus, negalintis naudotis savo didžiausia laime, jei mes visi nesame saugūs, išduos savo gerovę. Prigimtis visų pirma daro piliečius dorus, tada laimė jiems padeda. Taigi visiems doriesiems paranki respublikos gerovė, bet jos pranašumai geriau atsiskleidžia laimingųjų pavyzdžiu.

17. Niekas, kaip jau sakiau, nėra laimingesnis už Lepidą, niekas nėra nuovokesnis. Romėnų tauta matė jo liūdesį ir ašaras per Luperkalijas, matė, koks priblokštas, koks sugniuždytas buvo, kai Antonijus, siūlydamas Cezariui vainiką, labiau troško būti jo vergu nei kolega¹⁹. Net jei Antonijus būtų susilaikęs nuo visų vėlesnių begėdysčių bei nusikaltimų, dėl šio vienintelio poelgio laikyčiau jį vertu visų bausmių. Nes jei pats buvo pasirengęs vergauti, kodėl mums primetė valdovą? Ir jei jo vaikystė iškentė jį valdžiusių tironų geidulius, tai ir mūsų vaikams ketino parūpinti valdovą ir tironą? Šį nužudžius, jis pats tapo kitiems tuo, kuo aną norėjo mums padaryti.

18. Kokiam barbarų krašte yra buvęs toks nuožmus, toks žiaurus tironas, koks buvo šiame mieste barbarų ginklų apsuptas Antonijus? Cezariui viešpataujant, rinkdavomės į senatą, jei ne laisvai, bent jau saugiai. Atėjus šiam piratui – kodėl turėčiau vadinti jį tironu? – šitie suolai buvo

¹⁸ Tų metų konsulus Pansą ir Hirtijų bei kitiems metams išrinktus konsulus (*consules designati*) Decimą Brutą ir Planką.

¹⁹ *Lupercaliae* – senovinė dievui Faunui skirta šventė, švenčiama vasario 15 d. 45 m. per Luperkalijas Antonijus pamėgino vainikuoti Cezarį karališka diadema.

iturėjų²⁰ užsėsti. Staiga metėsi į Brundizijų, kad iš ten kautynių rikiuote atžygiuotų į Romą; ištaigiausią miestą Svėsą, kadaisė koloniją, nūnai garbingiausią municipijų, užtvindė narsiausių karių krauju; Brundizijoje, nesitraukdamas iš žmonos – godžiausios ir žiauriausios moters – glėbio, nukankino rinktinčius Marso legiono šimtininkus. Iš ten ne tiek įkarščio, kiek įsiūčio vedamas puolė į Miestą, kitaip tariant, į visų dorųjų žudynes! Tuokart patys nemirtingieji dievai mums, nieko nenumanantiems, suteikė nelauktą pagalbą.

19. Nes Cezario neįtikėtina, dievų įkvėpta narsa sulaukė žiaurų ir įnirtingą plėšiko antpuolį. Tas pamišėlis manė jį apjuodinsiąs savo ediktais, nesuprasdamas, jog visa, kad ir ką prasimanytų apie nepriekaištingai švarų jaunuolį, tik primins jo paties suteptą vaikystę. Jis įžengė į Miestą – su kokia palyda ar greičiau karine rikiuote! Aidint romėnų tautos aimanoms, kairėn dešinėn mėtė grasinimus šeimininkams, žymėjosi namus, atvirai žadėjo saviškiams išdalyti miestą. Paskui sugrįžo pas karius, ten, prie Tiburo, sušaukė tą nelemtąją sueigą. Iš ten vėl bėgtė į miestą; senatą į Kapitolijų; jau parengtas konsulo siūlymas dėl jaunuolio veiksmų apribojimo, kai staiga (jau žinojo, kad Marso legionas įsikūręs Alboje) ateina žinia iš Ketvirtojo. Priblokštas atsakė sumanymo pateikti senatui Cezario klausimą: iškeliavo su karišku apsiaustu²¹ – ne gatvėmis, bet skersgatviais. Ir tą pačią dieną²² sukūrpė begalę senato nutarimų, kuriuos išleido dar net nebaigęs rašyti.

20. Tai ne žygis, bet pašėlęs bėgimas į Galiją. Manė, kad Cezaris seka su Marso legionu, su Ketvirtuoju, su veteranais, kurių net vardo iš baimės negalėjo pakešti; Galijon besibraunančiam kelią pastojų Decimas Brutus, pasiryžęs verčiau pats

²⁰ Šiaurės rytų Palestinos tauta.

²¹ *Paludatus*: vilkėdamas purpurinį karvedžio apsiaustą (*paludamentum*).

²² Antonijus paliko Romą lapkričio 28 d. dar nepraišvitus, cf. *Phil. III*, 24.

atsidurti karo sūkury nei leisti Antonijui žygiuoti pirmyn ar atgal, ir šuoliais lekiančiam uždėjo Mutiną, tarsi žąslus narčiam žirgui²³. Kai ją pylimais bei įtvirtinimais aptvėrė, ir nei klestinčios kolonijos garbumas, nei išrinktojo konsulo orumas nuo brožudystės jo neatbaidė, tuomet – kviečiu liudytojais jus ir romėnų tautą, ir visus šį miestą globojančius dievus – prieš mano norą ir pritarimą buvo pasiūsti trys konsularai kaip pasiuntiniai pas plėšiką ir gladiatorių vadą.

21. Ar yra kada nors buvęs toks barbaras, toks laukinis, toks žvėris? Nė neišklausė, nė neatsakė ir ne tik juos, nuvykusius, bet juo labiau mus, anuos pasiuntusius, paniekino ir už nieką palaikė. O vėliau kokio dar nusikaltimo, kokios piktadarybės tasai tėvažudis nėra padaręs? Apsiaustyje laiko mūsų kolonistus, romėnų tautos kariuomenę, imperatorių, išrinktąjį konsulą; niokoja geriausių piliečių laukus, kaip žiauriausias priešas grasina visiems doriesiems nukryžiuvimu ir kankinimais. Kokia gi taika, Markai Lepidai, gali būti su šiuo žmogumi, kuriam, rodos, nė deramos bausmės respublika negali rasti?

22. Jei kas nors lig šiol dar galėjo dvejoti dėl to, ar įmanoma sąjunga tarp mūsų luomo, romėnų tautos ir šio niekšingiausio gyvulio, tikrai liausis abejojęs, susipažinęs su šiuo laišku, tik ką man persiūstu konsulo Hirtijaus²⁴. Kol jį skaitysiu, kol glaustai aptarsiu kiekvieną mintį, norėčiau, kad jūs, tėvai senatoriai, kaip lig šiolei, atidžiai manęs klausytumėte.

„Antonijus Hirtijui ir Cezariui.“ Savęs nevadina imperatoriumi nei Hirtijaus konsulu, anei propretoriumi Cezario. Supraskite gudrybę: vėčiau sutiko pats atsisakyti savo neteisėto vardo negu ištarti aniems pelnytai priklausančius.

„Sužinojęs apie Gajaus Trebonijaus mirtį, ne tiek nudžiugau, kiek nuliūdau.“ Įsiklausykite,

²³ *exsultanti tamquam frenos furoris iniecit.*

²⁴ Aulas Hirtijus, 43 m. konsulas, buvo Cezario karininkas ir šalininkas, prie jo *Užrašų apie galų karą* pridėjęs aštuntąją knygą.

dėl ko jis sakosi nudžiugęs, dėl ko nuliūdęs – lengviau nuspręsite dėl taikos.

„Džiugu, kad nusikaltėlis gavo atpildą, kurio šaukėsi žymiausio vyro pelenai ir kaulai, ir kad dar metams nesibaigus pasireiškė dievų valia, per jau įvykusią bausmę tėvažudžiui ar per dar laukiančią.“ Ak tu, Spartakai! Kaip dar tave galėčiau vadinti? Juk dėl siaubingų tavo nusikaltimų net Katilina atrodo pakenčiamas! Drįsti rašyti: džiugu, kad Trebonijus gavo atpildą? Nusikaltėlis Trebonijus? Nusikaltes nebent tu, kad per kovo idas atitolino tave nuo pelnytos pražūties?²⁵

23. Štai dėl ko džiūgauji; pažvelkime, dėl ko sielojies.

„Reikia raudoti dėl to, kad Dolabela už piktadarijo nužudymą paskelbtas romėnų tautos priešų ir atrodo, jog respublikai brangesnis juokdario sūnus nei Gajus Cezaris, tėvynės tėvas.“ Ką apraudi? Kad priešas Dolabela? Kaip? Argi nežinai, kad visoje Italijoje surengtas karių šaukimas, konsulai, pasiūsti į karą, garbingi Cezario apdovanojimai, pagaliau tai, kad imtasi ginklų, reiškia, jog tu pats paskelbtas priešų? Tai tu, nedorėli, dejuoji, kad Dolabela senato paskelbtas priešų? Juk tu šį luomą laikai per nieką, tačiau sau keli karo tikslą – iš pašaknų sunaikinti senatą, kad visi likusieji, dori arba pasiturtintys piliečiai, pasektų aukščiausiojo luomo likimu. Ir dar vadina Trebonijų juokdario sūnumi. Tarsi mes nepažinojome jo tėvo, šaunaus romėnų raitelio. Drįsta niekinti žemą kilmę, pats iš Fadijos vaikų prigryvenęs?²⁶

24. „Visų skaudžiausia, kad tu, Aulai Hirtijau, visokeriopomis Cezario malonėmis išaukštintas ir jo paliktas tokioje padėtyje, kuri tave patį stebina...“²⁷ – Išties negaliu neigti, kad

²⁵ Per kovo idas Trebonijus užkalbino Antonijų ir sulaukė, neleisdamas iėiti kartu su Cezariu į kuriją, kur buvo parengtos žudynės.

²⁶ Pirmoji Antonijaus žmona Fadija buvo paleistinio Kvinto Fadijaus duktė. Cf. Cic. *Phil. II*, 3; *Att. XVI*, 11, 1.

²⁷ Hirtijus buvo plebėjas ir *homo novus*, padaręs karjerą Cezario dėka.

Cezaris išaukštino Hirtijų, bet tas išaukštinimas išryškėja, kai remiasi dorybe ir veiklumu. Bet ir tu negali neigti, jog to paties Cezario buvai išaukštintas, tad kuo būtum buvęs, jei tau tokių malonių nebūtų skyręs? Kur būtų tave nuvedusi tavoji dorybė, kur tavoji kilmė? Viešnamiuose, smuklėse, lošimuose ir vyne visą savo amžėlį būtum išėikvojęs, kaip buvai praręs, kai ir smakrą, ir smegenis aktojų sterblėse palikdavai²⁸.

„... ir tu, berniuk...“²⁹ – Berniuku vadina tą, kurį ne tik vyrą, bet ir narsiausią vyrą patyrė esant ir dar patirs. Išties tuo vardu nusakomas jo amžius, tačiau jį ištarti visų mažiausiai derėtų tam, kurio beprotybė atvėrė berniukui kelią į šlovę.

25. „... kuris visa tik vardui skolingas...“³⁰ – Tikrai yra skolingas ir puikiai susimoka skolą. Jei anas išties buvo tėvynės tėvas, kaip tu vadini³¹ (dar pamatysim, ką apie tai galvoti), kodėl nelaikyti dar tikresniu tėvu šio jaunuolio, kurio dėka turime gyvybę, išplėštą iš tavo nusikaltamų rankų?

„... stengiatės teisiškai pasmerkti Dolabelą...“ – Išties niekšiškas poelgis, kuriuo aukščiausio luomo įtaka apsaugoma nuo žiauriausio gladiatoriaus beprotybės!

„... kad tas nuodytojas būtų išvaduotas iš apgulties“ – Drįsti vadinti nuodytoju tą vyrą, kuris tavo nuodams išrado priešnuodį? Tu, naujasis Hanibalai (arba jei koks sumanesnis karvedys yra buvęs), taip jį laikai apgules, kad pats atsiduri apgultyje, iš kurios, net ir panorėjęs, negalėtum ištrūkti. Pasitrauksi – iš visų pusių visi ims pulti, pasiliksi vietoje – būsi įstrigęs. Visiškai teisingai vadini nuodytoju tą, kuris, kaip matai, šitokią dabartinę pragaištį tau yra parengęs.

²⁸ *in gremiis mimarum mentum mentemque deponeres.*

²⁹ Oktavianui tuo metu buvo 19 metų.

³⁰ Cezario išsūnytas Oktavianas Cicerono visur vadinamas Cezariu. Čia Antonijus prikiša, kad jis naudojasi įtėvio vardu ir šlove.

³¹ *Parens patriae* – oficialiai Cezariui suteiktas garbės titulas.

„... ir kad kuo galingesni taptų Kasijus ir Brutus!“

26. Galėtum pamanyti, kad kalbama apie Cenzoriną arba Ventidijų, arba net pačius Antonijus. Kodėl gi jie turėtų nenorėti, kad galingi taptų doriausi ir kilmingiausi vyrai, su kuriais juos glaudžiai susiejo respublikos gynyba?

„Žinoma, jūs žiūrite į dabartinius reikalus, kaip į ankstesnius.“ Ką turi galvoje?

„Juk ir Pompėjaus stovyklą vadinate senatu.“ Tai gal tavo stovyklą verčiau turėtume senatu vadinti? Tu joje esi bene vienintelis konsularas, kurio konsulavimas ištrintas iš visų įrašų bei atminties; du pretoriai, be reikalo būgštaujantys prarasią pareigas – juk mes palaikome visas Cezario geradarystes; pretorijai Filadelfas Anijus³² ir naivuolis Galijus; edilicijai Bestija – mano plaučių ir balso treniruoklis³³, ir Trebelijus – pasitikėjimo sergėtojas, kreditorių apgaudinėtojas, ir pinigų pražudytas žmogus Kvintas Celijus, dar Antonijaus draugų ramstis Kotila Varijus, kurį Antonijus dėl smagumo per puotą valstybės vergams įsakė išperti diržais; septemvirai Lentonas ir Nugula, pagaliau Romėnų tautos džiaugsmas ir meilė Lucijus Antonijus; iš tribūnų pirmiausia du išrinktieji: Tulas Hostilijus, visiškai teisėtai išrašęs savo vardą ant miesto vartų, pro kuriuos paspruko po to, kai nepavyko išduoti savo karvedžio³⁴; kitas išrinktasis tribūnas yra Instėjus, sako, narsus plėšikas, tačiau kalbama jį buvus neprastą pirtininką Pizaure.

27. Toliau eina kiti tribunicijai, visų pirma Titas Plankas: jei jis senatą būtų branginęs, niekad kurijos nebūtų padegęs. Nuteistas už šį nusikaltimą, jis, ginklo padedamas, grįžo į miestą, iš kurio pagal įstatymą buvo išvarytas. Bet tai jį sieja su daugeliu ir nepanašiu į jį.

³² *Philadelphus* – „mylintis broli“ – ironiška pravadė, Cicerono sugalvota Titui Anijui Kimbrui, nužudžiusiam savo brolių.

³³ *corycus laterum et vocis meae* – Ciceronas šešis kartus gynė jį teisme, cf. *Phil. XI*, 11, *Q. Fr. II*, 3, 6.

³⁴ Nesuprantama užuomina. Turbūt kalbama apie Hostilijos miestą Italijos šiaurėje.

Keista, kad apie šį Planką atsirado posakis: jis niekaip nenusibaigs, nebent jam blauzdas sulaužytum³⁵: buvo sulaužytos, vis tiek išgyveno. Už šią paslaugą, kaip ir daugelį kitų, turime Akvilai dėkoti. Dar toje stovykloje yra Decijus, kilęs, manau, iš garsiųjų Decijų Murų [Pelių], mat gerokai apgraužė Cezario dovanas: Decijų atminimas po ilgo laiko šio žymaus vyro dėka vėl atgaivintas³⁶. Saksą Decidijų kaipgi galėčiau praleisti – žmogų, atvežtą iš pasaulio krašto³⁷, kad pamatytume kaip liaudies tribūną tą, kurio niekad kaip piliečio nematėme!

28. Yra dar kažkoks Saserna; bet visi jie tokie panašūs vienas į kitą, kad dėl vardų galiu suklysti. Išties ir kvestoriaus Eksticijaus, Filadelfo brolio, nevalia nepaminti, kad, nutylėjęs apie šį pagarsėjusį jaunuolį, nepasirodyčiau neapkenčiąs Antonijaus. Dar ir kažkoks Azinijus, savanoris senatorius, savo paties išrinktas. Po Cezario mirties pamatė atvirą kuriją – tuoj pakeitė batus, akimirksniu tapo nauju senatoriumi³⁸. Seksto Albezijaus aš nepažįstu, bet nesu sutikęs tokio piktavaliu, kuris nepritartų jį esant vertą Antonijaus senato. Manau, ką nors būsiu praleidęs, bet tų, kurie atėjo į galvą, negalėjau tylomis apeiti.

Tad šitokių senatu pasikliaudamas, Antonijus niekina Pompėjaus senatą, kuriame buvome dešimt konsularų: jei visi būtume gyvi, šio karo išvis nebūtų; išūlumas būtų paklusęs autoritetui.

29. Kokios apsaugos iš kitų būtumėte sulaukę, galite suprasti iš to, jog aš, vienas likęs iš daugelio, jūsų padedamas, sutramdžiau ir pažabojau įsisiautėjusio plėšiko išūlumą. Jei likimas neseniai iš mūsų nebūtų atėmęs Servi-

jaus Sulpicijaus, o anksčiau ir jo kolegos Marko Marcelo – šitokių piliečių, šitokių vyrų! – jei du tėvynei ypač atsidavusius konsulus, abu drauge iš Italijos išvarytus, jei puikų vadą Lucijų Afranijų, jei Publijų Lentulą, tiek kitais dalykais, tiek mano išgelbėjimu pasitarnavusį pilietį, jei Marką Fibulą, kurio pastovumas respublikai visada bus pelnytai šlovinamas, jei žymiausią pilietį Lucijų Domicijų, jei Apijų Klaudijų, lygiai kilme bei gera valia apdovanotą, jei Publijų Scipioną, žymiausią vyrą savo protėviams prilygstantį, respublika būtų sugebėjusi išsaugoti, su tokiais konsularais Pompėjaus senatas tikrai nebūtų niekinamas.

30. Kuris kelias buvo respublikai palankesnis, kuris geresnis, kad gyvas būtų Gnėjus Pompėjus ar jo turto skaldytojas Antonijus? O kokie pretorijai buvo su mumis! Pirmasis iš jų Markas Katonas, tarp visų genčių narsumu pirmasis. Kam turėčiau priminti kitus žymiausius vyrus? Visus pažįstate. Labiau būgštauju, kad pasirodysiu nuobodus, visus vardydamas, negu nedėkingas, kurį nutylėdamas. Kokie edilicijai, kokie tribunacijai, kokie kvestorijai! Ką dar pridurti? Toks buvo senatorių svoris, toks skaitlingumas, kad rimto pasiteisinimo reikia tiems, kurie ton stovyklon nevyko. Dabar klausykite toliau.

„Nugalėtą Ciceroną pasirinkote vadu.“³⁹ Tuo maloniau girdėti žodį „vadu“, kad tikrai nenorom jį ištaria; o dėl „nugalėto“ nė kiek nesirūpinu. Tokia jau mano lemtis, kad be respublikos negaliu nei nugalėti, nei būti nugalėtas.

„Makedoniją stiprinate kariuomene.“ Būtent, ir išplėšėme ją iš tavo brolio, kurs visu kuo į tave atsigimęs.

„Afriką pavedėte Varui, dukart paimtam į nelaisvę.“ Čia jis mano, kad su broliu Gajumi bylinėjasi⁴⁰.

³⁹ Ciceronas yra *victus*, nes jis palaikė Pompėjaus pusę ir buvo jo stovykloje.

⁴⁰ Varas buvo 49 m. Kornificijaus paimtas į nelaisvę, bet Cezario išlaisvintas. Apie antrąjį paėmimą neturime duomenų. Antonijaus brolis Gajus taip pat buvo dukart paimtas į nelaisvę: 49 m. per pilietinį karą; kalbos saky-

³⁵ T. y. miršta tik nukryžiuotas kaip vergas.

³⁶ Ironija ir žodžių žaismas, paremtas vardo reikšme (*mus* – „pelė“) ir asociacijomis su garsia Decimų gimine (*gens Decia*), kurio viena atšaka vadinosi *Mus*.

³⁷ Decidijus – ispanas, tarnavęs Cezario armijoje matininku (*metator castrorum*).

³⁸ Senatoriai avėjo ypatingus raudonos odos batus (*calcei patricii*) su dramblio kaulo pūsmėnuliais ant raištelių. Azinijus – nežinomas asmuo.

„Į Siriją Pasiuntėte Kasijų.“ Ar nenujauti, kad dėl to pasaulis mums tapo atviras, o tu už savųjų įtvirtinimų neturi kur nė kojos pastatyti?

31. „Leidote Kaskai eiti tribūno pareigas.“ Ir ką gi? Argi turėjome kaip Marulą, kaip Cezecijų⁴¹ iš respublikos pašalinti tą, kurio dėka pasiekėme, kad nei šitai, nei kiti panašūs dalykai daugiau nenutiktų?

„Atėmėte iš Luperkų Julijaus suteiktas pajamas.“⁴² Jis drįsta užsiminti apie Luperkus? Ir nešiuropa prisiminęs tą dieną, kai, vyno prisiproges, aliejais įsitrauęs, nuogas ragino besipiktinančią romėnų tautą pasiduoti vergystėn?⁴³

„Senato nutarimu panaikinote veteranų kolonijas, įkurtas pagal įstatymus.“ Ar mes jas panaikinome, ar, priešingai, tautos susirinkimui pateiktu įstatymu patvirtinome? Verčiau žiūrėk, ar tu nepražudei veteranų, nors ir taip jau buvo pražuvę, išvedęs juos į tokią vietą, iš kur jie patys naujausia niekada nebegrišia.

32. „Masilijos gyventojams žadate gražinti, kas iš jų atimta pagal karo teisę.“ Nesiginčiju dėl karo teisės (ginčas nesunkus, bet nereikalingas), bet atkreipkite dėmesį, tėvai senatoriai, kad Antonijus tiesiog gimęs būti respublikos priešu, jei jis taip nekenčia bendruomenės, kuri, kaip žino, visada buvo mums draugiškiausia.

„Skelbiate, kad Hirtijaus įstatymas nebus taikomas jokiam gyvam pompėjiečiui.“ Kas gi, norėčiau žinoti, dar mini Hirtijaus įstatymą? Dėl jo, manau, pats siūlytojas gailisi ne mažiau nei tie, kuriems jis buvo taikomas. Mano nuomone, apskritai nevalia jo vadinti įstatymu, o jei ir būtų įstatymas, tai ne Hirtijaus⁴⁴.

---

mo metu jau turėjo būti gauta žinia, kad jis Apolonijoje pateko Brutui į rankas.

⁴¹ 44 m. sausio 26 d. Cezario statula ant rostrų buvo papuošta karališka diadema. Už tai liaudies tribūnai neteko savo pareigų ir buvo pašalinti iš senato.

⁴² *Luperci* – žyniai, per Luperkalijas atlikdavę senovinį ritualą ant Palatino. Prie senųjų Luperkų giminių – Fabijų ir Kvinkcijų – Cezaris pridėjo trečiąją, Julijų, ir paskyrė jiems pajamų.

⁴³ Žr. 16 paaišk.

⁴⁴ Hirtijaus įstatymas (*Lex Hirtia*), kurio turinys

„Apulėjaus pinigais Brutą aprūpinote.“ Ką? Net jei visais savo turtais valstybė iškilų vyrą apdovanotų, koks doras pilietis tam nepritartų? Juk be pinigų išlaikyti kariuomenės, o be kariuomenės tavo brolio sučiupti nebūtų galėjęs.

33. „Gyrėte mirties bausmę Petrėjui ir Menedemui, žmonėms, apdovanotiems Romos pilietybe ir susietiems su Cezariu svetingumo ryšiais.“ Negyrėme, nes nė negirdėjome. Tokioje valstybės suirutėje labai mums rūpėjo du menki graikiūkščiai⁴⁵.

„Nekreipėte dėmesio, kai Teopompas, vienasmarškinis, Trebonijaus išvartytas, turėjo bėgti į Aleksandriją.“ – Koks baisus senato nusi-kaltimas! Nekreipėme dėmesio į Teopompą, puikiausią žmogų! Kokiame pasaulio krašte jis tūno, ką veikia, pagaliau, gyvas ar miręs – kas žino ir kam rūpi?

„Pakenčiate savo stovykloje Servijų Galbą, ginkluotą tuo pačiu durklu...“⁴⁶ Dėl Galbos, narsiausio bei tvirčiausio piliečio, nieko tau neatsakau: pats stois tavo akivaizdon ir jis, ir tasai durklas, dėl kurio kaltini, patys tau atsakys.

„Sutelkėte ir mano karius, ir veteranus, neva rengdami pražūtį Cezario žudikams, tada, jiems to nesitikint, liepėte kautis prieš savo kvestorių, prieš imperatorių, prieš ginklo draugus.“ – Tik pamanyk! Prigavome, apgaule suviliojome! Nežinojo mat Marso legionas, nei ketvirtasis, nežinojo veteranai, kas vyksta; jie nepaisė senato autoriteto, nepaisė tautos laisvės – už Cezario mirtį atkeršyti norėjo, nors visi suprato ją likimo skirtą; tave, be abejo, sveiką, laimingą, klestintį troško matyti.

---

nėra gerai žinomas, matyt, buvo nukreiptas prieš Pompėjaus šalininkus, taigi išleistas Cezario nurodymu. Originale neišverčiamas žodžių žaismas *lex Hirtia* ir *lex Hirti*.

⁴⁵ Petrėjas ir Menedemas – kilmingi Tesalijos graikai, padėję Cezariui pilietiniame kare. Caes. *B.C.* III, 34–35.

⁴⁶ T. y. kurioo jis smogė Cezariui. Servijus Sulpicijus Galba – vienas iš Cezario žudikų.

34. O vargšas žmogau, būtent dėl to, kad nesupranti esąs vargšas! Bet išgirskite patį sunkiausią kaltinimą.

„Galop, ko jūs nepatvirtinote, ko nepadarėte, ką padarytų, jei prisikeltų...“ – Kas? Turbūt nurodys dabar kokį nusikaltėlį?

„... pats Gnėjus Pompėjus...“ – O, kokie mes bjaurybės, jei pamėgdžiojome Gnėjų Pompėjų!

„... arba jo sūnus, jei tik galėtų.“ Galės, patikėk manimi, po kelių dienų atsiims ir tėvo namus, ir sodus⁴⁷.

„Pagaliau teigiame, kad taika negalima, nebent arba aš išleisiu Brutą, arba parūpinsiu jam grūdų.“ Kiti šitai teigia: aš išties manau, net jei tai ir padarysi, niekada nebus taikos tarp tavęs ir šios valstybės.

„Kažin? Ar su tuo sutinka veteranai, kurie lig šiol buvo neapsisprendę?“ Nesu matęs aiškesnio apsisprendimo: stoji mūšin prieš savo imperatorių, karštai ir vieningai parodė, kaip jo nekenčia⁴⁸.

35. „... kuriuos jūs pasistengėte suvedžioti meilikavimais bei nuodingomis dovanomis.“ Vadinasi, jie papirkti, nes leidosi įtikinami, kad pikčiausią priešą reikia persekioti teisingiausiu karu?

„Sakotės teikią pagalbą apsiaustiems kariais. Aš nekliauju jiems būti laisviems ir eiti kur panorėjus, jei tik leis nužudyti tą, kuris to nusipelnė.“⁴⁹ Kaip kilnu! Trumpai tariant, Antonijaus kariai, pasinaudoję jo dosnumu, apleido savo imperatorių ir baimės apimti persimetė pas priešą! Jei to nebūtų įvykę, Dolabela nebūtų paaukojęs aukos savo mirusiam imperatoriui anksčiau nei Antonijus savajam kolegai⁵⁰.

⁴⁷ Žr. *Ibid.* 9–12.

⁴⁸ Rankraščiai šioje vietoje varijuoja: *ostenderint* ir *offenderint*. Laikomės redakcijos *ostenderint quam offenderint* Lehmann, Kasten, cf. *hostem ostenderint* Schoell, Wuilleumier; *oderint* Clark.

⁴⁹ Mutinoje apgultas Decimas Brutas.

⁵⁰ Jei kariai nebūtų apleidę Antonijaus, jis būtų nužudęs Decimą Brutą Cezario atminimui tuo pat metu,

36. „Rašote, jog senate buvo užsiminta apie santarvę ir paskirti penki konsularai pasiuntiniai⁵¹. Sunku patikėti, kad tie, kurie mane, ypač palankias sąlygas siūlantį ir tas pačias pasirengusį sušvelninti, strimgalviais išvijo iš miesto, dabar pasielgtų protingai ir žmoniškai. Tikrai nepanašu, kad žmonės, pasmerkę Dolabelą už teisingiausią poelgį, mums, lygiai taip mąstantiems, būtų palankūs.“ Argi nepakankamai aiškiai prisipažįsta, kad yra visų Dolabelos nusikaltimų bendrininkas? Ar nematote, jog iš vieno šaltinio trykšta visos piktadarystės? Pagaliau pats pripažįsta, išties gana įžvalgiai, kad tie, kurie „Dolabelą už teisingiausią poelgį“ (toks mat jis atrodo Antonijui) paskelbė valstybės priešu, negali būti palankūs jam, taip pat mąstančiam.

37. Ką tu jam padarysi, jei žmogus raštu visiems laikams įamžina žinią, jog buvo sutaręs su Dolabela, kad šis Trebonijų, o jei galėtų ir Brutą, Kasijų nukankintus nužudytų, be to, tas pačias bausmes jis pritaikytų ir mums? O, išties tautosotinas pilietis, sudaręs tokią šventą ir teisingą sąjungą! Jis dar skundžiasi, kad buvo atmetos jo sąlygos, be abejo, palankios ir kuklios: tereikavo, kad jam būtų duota tolimoji Galija, tinkamiausia provincija karui atnaujinti ir aprūpinti; kad Vieversiai teisėjautų trečiojoje dekurijoje⁵², tai yra, kad būtų nusikaltimų prieglobstis bjauriausioms valstybės padugnėms; kad tebegaliotų jo potvarkiai, nors iš jo konsulavimo nebeliko nė žymės. Šitai stengiasi pasirūpinti Lucijumi Antonijumi, kuris buvo teisingiausias valstybinių ir privačių žemių matininkas, kartu su kolegomis Nukula ir Lentonu.

38. „Todėl jūs verčiau pagalvokite, kas yra padoriai ir jūsų partijai naudingiau – keršyti už Trebonijaus mirtį ar už Cezario, ir kas yra teisingiau – susiremti su manimi, kad būtų atgaivintas

---

kai Dolabela nužudė Trebonijų.

⁵¹ Lucijus Kalpurnijus Pizonas, Kvintas Fufijus Kalenas, Lucijus Julijus Cezaris, Publijus Servilijus Izaurikas ir Ciceronas.

⁵² Žr. 7 ir 8 paaišk.

pompėjiečių reikalas, jau tiek kartų kraujyje paskandintas, ar gražiuoju susitarti, kad nebūtume priešų pajuokai.“ Jei būtų buvęs kraujyje paskandintas, niekada nebeprisikeltų, ko linkiu tau ir tavo šutvei. „Kas padoriau“, – sako. Žinoma, šiuo karu tik ir siekiama padorumo!

39. – „ir jūsų partijai naudingiau.“ Apie partijas, pamišėli, kalbama forume, kurijoje. Tu gi pradėjai nedorą karą prieš tėvynę, puoli Mutiną, laikai apgulęs išrinktąjį konsulą, prieš tave kariauja du konsulai, o su jais propretorius Cezaris, visa Italija prieš tave ėmėsi ginklų. Tai tu mieliau vadini partijomis, o ne atsimetimu nuo romėnų tautos? Ar mes labiau keršijame už Trebonijaus mirtį nei Cezario? Už Trebonijų gana atkeršijome, paskelbę priešu Dolabelą, Cezario mirtį geriausiai giname užmarštimi bei tylėjimu. Bet žiūrėkite, ką rezga. Skelbdamas, jog Cezario mirtis šaukiasi atpildo, jis mirtimi grasina ne vien tiems, kurie tai padarė, bet ir tiems, kurie nelabai tuo piktinosi.

40. „Kad ir kuris iš mūsų kris kovoje, jiems⁵³ tai išeis į naudą. Tokio reginio lig šiol vengė pati Fortūna, kad nematytų, kaip du to paties kūno nariai kaunasi tarpusavyje, vadovaujant lanistai Ciceronui⁵⁴, kuris nesitveria iš laimės, kad jam pavyko jus suvilioti tais pačiais garbės ženklais, kuriais gyrėsi sužavėjęs Cezarį.“⁵⁵ Nesiliauja burnojęs prieš mane, tarsi ankstesni plūdimai jam būtų išėję į gera: bet aš jį paženklinsiu labiausiai jam pritinkančių keiksmų gėda, kurią amžiams išpaušiu žmonių atmintyje. Aš lanista? Taip, ir gerai išmanantis savo amatą: trokštu, kad prastesni žūtų, geresni laimėtų.

⁵³ *Quibus – inimicis* §38, t. y. anticezariečiams, tokiems kaip Ciceronas.

⁵⁴ *Unius corporis duas acies* (vieno kūno dvi rikiuotės) – matyt, turima galvoje vienos gladiatorių mokyklos kovotojai. *Lanista* – gladiatorių mokytojas ir viršininkas. Tokia pačia perkeltine reikšme šį žodį vartoja ir Livijus (XXXV, 33).

⁵⁵ Čia turimas galvoje Oktavianas. Ciceronas žaidžia Cezario vardu, čia kalbėdamas apie jaunąjį Cezarį Oktavianą, po poros sakinių – jau apie nužudytąjį diktatorių Cezarį.

Kad ir kuris kris kovoje, rašo jis, mums tai išeis į naudą.

41. Nepaprasta nauda! Tau nugalėjus – tenukreipia dievai šią lemtį! – palaiminga bus mirtis tų, kurie paliks gyvenimą be kankinimų. Tais pačiais garbės ženklais, sako, aš suviliojau Hirtijų ir Cezarį. Norėčiau žinoti, kokie garbės ženklai jau mano suteikti Hirtijui? Nes Cezaris nusipelno kur kas daugiau ir didesnės garbės. Drįsti sakyti, kad Cezaris mano buvo suviliotas? Tai tu, kartoju, tu jį pražudei per Luperkalijas! Ir kodėl, nedėkingasis, lioveisi tarnavęs jo žyniu?⁵⁶

Dabar pažvelkit, koks nuostabus šio didžio ir žymaus vyro rimtumas bei pastovumas:

42. „Esu tvirtai nusiteikęs nepakęsti įžeidinėjimų man nei maniškiam, ir neapleisti partijos, kurios neketė Pompėjus, ir neleisti, kad veteranai būtų išvaryti iš savo gyvenviečių ir pavieniui nutempti prie kankinimų stulpo, ir nelaužyti Dolabelai duoto žodžio...“ – Praleidžiu kitką: švenčiausiam vyrui Dolabelai duoto žodžio šis pareigingasis žmogus negali išduoti. Kokio žodžio? Pažado žudyti visus doruosius, padalyti Miestą ir Italiją, nuniokoti ir apiplėšti provincijas? Kas gi dar galėtų būti tarp Antonijaus ir Dolabelos, nešvankiausių tėvažudžių, sąjunga bei garbės žodžiu sutvirtinta?

43. „... negriauti sąjungos su Lepidu, pareigingiausiu žmogumi...“ – Ar tau kalbėti apie sąjungą su Lepidu ar koku kitu, nesakau – geru piliečiu, kaip jis, bet sveiko proto žmogumi? Elgiesi taip, kad visi laikytų Lepidą arba nedorėliu, arba bepročiu. Nieko nepeši! Nors sunku būtų laiduoti dėl kito žmogaus, dėl Lepido – tikrų tikriausiai; dėl jo man neteks baimintis, tikėsiuos iš jo gero, kol galėsiu. Lepidas norėjo tave nuo šėlsmo sulaikyti, o ne būti beprotystės pagalbininku! Betgi tu ieškai ne pareigingų, bet *pareigingiausių* draugų, ir, dievų suteikto

⁵⁶ *cuius... flammium cur reliquisti*. Antonius buvo *flamen Iulius*.

pareigingumo įkvėptas, vatoji naują žodį, kurio nėra lotynų kalboje⁵⁷.

44. „... neišduoti Planko, sumanymų dalininko.“ – Plankas tavo sumanymų dalininkas? Kurio atmintina ir dievų suteikta narsa neša šviesą respublikai (nebent manai, kad jis su drąsiausiais legionais, didžiule galų raitija bei pėstininkija vyksta tau pagalbon), kuris, jei iki jam atvykstant nesulauksi respublikos bausmės, pats vadovaus šiam karui. Nors pirmoji pagalba naudingesnė respublikai, pastaroji brangesnė.

45. Štai čia jis susigriebia ir į pabaigą ima filosofuoti: „Jei man, teisingu keliu einančiam, nemirtingieji dievai, kaip viliuosi, pagelbės, gyvenisu laimingai. Jei manęs laukia kitas likimas, iš anksto džiūgauju dėl jūsų laukiančių bausmių. Juk jei pompėjiečiai nugalėti tebėra tokie išpuikę, kokie bus nugalėtojai, jūs savo kailiu patirsite.“ Džiūgauk sau į valias: tu kariauji ne su pompėjiečiais, bet su visa respublika. Visi tavęs nekenčia, dievai ir žmonės, aukščiausio, vidurinio, žemiausio luomo, piliečiai ir svetimšaliai, vyrai ir moterys, laisvieji ir vergai. Neseniai tuo įsitikinome, gavę melagingą žinią⁵⁸, bet netrukus vėl įsitikinsime. Jei šitai vienas sau apsvarstysi, ramesne siela ir su didesne paguoda mirsi.

46. „Pagaliau visų mano svarstymų esmė yra tokia: aš galėčiau pakęsti draugų padarytas skriaudas, jei jie patys linę pamiršti, ką padarę, arba yra pasirengę drauge su mumis keršyti už Cezario mirtį.“ Sužinoję tokią Antonijaus nuomonę, argi konsulai Aulas Hirtijus ir Gajus Pansa bent akimirka dvejos pereiti pas Antonijų, apgulti Brutą, trokšti paimti Mutiną? Kam aš kalbu apie Pansą ir Hirtijų? Cezaris, ypatingo pareigingumo jaunuolis, argi galės susilaikyti, Decimo Bruto krauju neatkeršijęs už tėvo mirtį?

⁵⁷ Turima galvoje, kad būdvardžio *pius* aukščiausiasis laipsnis turėtų būti *maxime pius*. II a. gramatikas Carperas cituoja *piissimus* iš Cicerono laiškų (*Ep.* fr. 17, 3), vėliau ši forma dažnai vartojama imperijos laikų rašytojų.

⁵⁸ Galbūt apie Antonijaus mirtį.

Todėl, vos perskaitę šį laišką, jie pasistūmėjo arčiau prie įtvirtinimų. Tuo didesnis yra jaunas Cezaris ir tuo didesne nemirtingųjų dievų malone jis yra gimęs respublikai, kad niekad nesileido klaidinamas tėvo vardo nei sūnaus pareigos, bet suprato, jog svarbiausia pareiga yra išsaugoti tėvynę.

47. Bet jei tai būtų partijų kova, kurių net vardas jau išsityrė, argi Antonijus ir Ventidijus labiau gintų Cezario partiją negu, pirmiausia, Cezaris – jaunuolis, ypač gerbiantis sūnaus pareigą bei tėvo atminimą, po jo Pansa ir Hirtijus, kurie anuomet, galima sakyti, laikė du Cezario armijos sparnus, kai tai dar vadinosi partija? Kokios gi čia partijos, kai vienos rūpestis yra senato autoritetas, romėnų tautos laisvė, respublikos gerovė, kitos – dorųjų piliečių žudynės, Miesto ir Italijos dalybos?

Eikime pagaliau prie pabaigos:

„Netikiu, kad pasiuntiniai atvyksta,“ – gerai mane pažįsta! – „bet norėčiau, kad atvyktų“⁵⁹ – ypač turėdami prieš akis Dolabelos pavyzdį! Pasiuntiniai, galiu patikėti, bus labiau neliečiami negu du konsulai, prieš kuriuos Antonijus kelia ginklą, negu Cezaris, kurio tėvo žynys jis yra, negu išrinktasis konsulas, kurį puola, negu Mutina, kurią laiko apgulęs, negu tėvynė, kuriai ugnimi ir geležimi grasina.

48. „Kai atvyks, sužinosiu, ko reikalauja.“ Kad tu nusprogtum, kad galą gautum! Kas gi pas tave vyks, nebent koks draugužis Ventidijus? Siuntėme žymiausius vyrus, kad užgesintų vos kylantį gaisrą: nepriėmei; ar turime juos siųsti dabar, liepsnai šitaip išplitus ir įsisiautėjus, kai nepalikai sau kelio ne tik taikai sudaryti, bet ir pasiduoti?

Aš perskaičiau šį laišką, tėvai senatoriai, ne todėl, kad laikyčiau Antonijų to vertą, bet kad per jo paties prisipažinimus atsivertų visos piktadarybės.

⁵⁹ *velimque veniant* Frisch, Kasten, Wuilleumier; *reliqui veniant* Clark; *veniat qui velit* Bailey.

49. Ar Markas Lepidas, visomis dorybės bei likimo gėrybėmis apdovanotas vyras, pamatęs šį laišką, argi norėtų taikos su šiuo žmogumi, argi manytų, kad jį įmanoma? „Pirmiau vanduo su ugnimi“, kaip sako kažkoks poetas⁶⁰, pirmiau visa kita nutiks, negu su Antonijais respublika arba su respublika Antonijai susitaisy. Jie tarsi kokie siaubūnai, pabaisos, respublikos išgamos. Geriau šiam miestui pasitraukti iš savo vietos ir, jei tai būtų įmanoma, į kitus kraštus iškeliauti, kur nei Antonijų „vardo, nei darbų negirdėtų“⁶¹, negu juos, Cezario narsumo nublokštus, Bruto sulaukyltus, vėl tarp šių sienų regėti. Labiausiai

---

⁶⁰ *Prius undis flamma* – nežinomos tragedijos eilutė, kurią perfrazuoja Seneka *Tieste* (480: *ante cum flammis aquae*).

Poeta nescio quis (nežinau, koks poetas): Ciceronas dažnai sakosi nežinąs rašytojų vardų, kad nepasirodytų pernelyg besidomintis literatūra, cf. *Rosc. Am.* 46; *Sest.* 48; *Fam.* XV. 6.1.

⁶¹ *nec facta nec nomen audiat* – nežinomos tragedijos eilutė, keletą kartų cituojama Cicerono laiškuose: *Fam.* VII. 28, 2; 30, 1; *Att.* XIV. 12, 2; XV. 11, 3.

trokštamas kelias – nugalėti; antrasis – manyti, kad jokie likimo smūgiai nėra nepakeliami vardan tėvynės garbės ir laisvės. Lieka dar vienas, ne trečias, bet visų paskutiniausias – dėl troškimo gyventi prisiimti didžiausią gėdą.

50. Tokiomis aplinkybėmis aš pritariu Servilijui dėl žymiausio vyro Marko Lepido laiške išsakyto siūlymo ir savo ruožtu priduriu štai ką: „Didysis Pompėjus, Gnėjaus sūnus, elgėsi pagal tėvo bei savo protėvių dvasią bei atsidaivismą valstybei ir pagal savo ankstesnį narsumą, uolumą bei gerą valią, pažadėdamas senatui ir romėnų tautai savo ir ištikimų žmonių pagalbą; šis poelgis senatui ir romėnų tautai atrodo sveikintinas bei vertas padėkos ir prisidės prie jo garbės bei orumo.“

Šitai gali būti arba pridurta prie dabartinio senato nutarimo, arba paskelbta atskiru raštu⁶², kad Pompėjus atrodytų pagerbtas ypatingu senato nutarimu.

---

⁶² Originale – sunkiai perteikiamas žodžių sąskambis: *vel coniungi... vel seiungi potest*.

Versta iš: Cicero, *Staatsreden*, Dritter Teil. *Die Philippischen Reden*, lateinisch und deutsch von Helmut Kasten, 2., unveränderte Auflage, Berlin: Akademie-Verlag, 1977.